

ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА В РАМКИТЕ НА ТУРИСТИЧЕСКОТО ПОЛЗВАНЕ

Руси Русев*

Увод

Особена популярност в началото на 21 век придобива проблематиката, свързана с влиянието на човешката дейност върху природата и влошаване качеството на живот на планетата. Туризмът като индустрия, обхващаща най-много потребители неминуемо влияе върху заобикалящия ни свят, много пъти в негативен аспект. От изключителна важност е да се търсят и развиват нови видове отговорен и щадящ природата туризъм. Екотуризмът и до известна степен селският, природният и зеленият туризъм са създадени с цел да се намали влиянието над природата, като в същото време се осигури на клиента почивка. Именно това, трябва да е основната задача на всяка икономика със силен туристически сектор, защото той трябва да инициира и насърчава създаването и развитието на една нова потребителска социално-отговорна култура, насочена към намирането на нови пазарни ниши. Важно е да се отбележи, че и профилът на туриста се променя. Ако преди 30 години масовият турист предпочита да посети голям мегаполис с цел културно познавателен или шопинг туризъм, то сега наблюдаваме интерес към по-малките населени места, далеч от шума и струпването на много хора, места в природата, с чист въздух, тишина и възможност за истинска почивка от ежедневните проблеми. Въздействието на туризма върху природата, управлявано чрез политиката на държавата, е сред най-значимите и актуални проблеми, свързани с необходимостта от управление и контрол над антропогенния фактор.

България е първата европейска страна, която развива и приема собствена Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие. Оттогава насам, България последователно разработва основното законодателство, необходимо за прилагането на съвременните практики за управление на природата. Има две предпоставки, които са с основно значение за осигуряване на устойчивостта на тези постижения. Първата е управлението на защитените територии да предвижда ползи за местното население, а втората – финансовите механизми да бъдат разработени така, че да осигуряват

---

* Руси Русев, докторант, катедра "Икономика на туризма", УНСС, email: russirussev91@abv.bg

средства както за природозащитните дейности, така и за подобряване на възможностите за поминък на хората в природните райони (Алексиева, Й., 2008).

Статията има за цел да представи различните дейности за опазване на околната среда в рамките на туристическото ползване, произтичащи от отрицателното въздействие на развитието на тази сфера от икономиката. Като израз на това, туристическата индустрия и субектите на туристическата политика са обединени в разработването на щадящи околната среда стратегии и политики. Така формулираната цел се декомпозира на дефиниране на силните и слабите страни, възможностите и заплахите на България като дестинация.

Настоящата статия третира въпросите, свързани с мястото и значението на туризма в националната икономика, както и процесите, обуславящи развитието му, касаещи опазването на околната среда. Важно е да се разглеждат основните негативни влияния върху природните ресурси по време на туристическо пътуване, както и мерките за ограничаване разрушаването на природата. Оригиналноста на статията се свързва с това, че съчетава предишни проучвания по темата и извежда обобщение от изводите направени до момента. Такъв анализ е приложим в практиката с оглед на това, че спомага да се извлекат основните положителни страни от рационалното използване на ресурсите и от мерките за устойчиво развитие, които трябва да се прилагат.

Теза: необходимо е да се повиши рационалното използване на ресурсите на туристическата индустрия за опазването на околната среда. При ирационално такова съществуват рискове за устойчивото развитие.

Основно ограничение на изследването е разглеждането на екотуризма в България като най-щадяща природата форма на алтернативен туризъм.

Методи и методика на изследването: SWOT анализ; изследване на редица публични източници на информация; идентифициране на алтернативни форми на устойчив туризъм и съотнасянето им към българският туристически сектор.

SWOT анализ на България като туристическа дестинация

Силни страни:

- Благоприятно географско положение, с близост до основните генериращи пазари;
- Умерен климат, ясно изразени четири сезона;
- Многообразие от ресурси, осигуряващи потенциал за устойчиво развитие и стратегическо позициониране на дестинация България на международния туристически пазар (богато културно-историческо

наследство, красива и сравнително запазена и екологично чиста природна среда, добра кухня, качествени вина, гостоприемно население и др.);

- Наличие на надежден потенциал за разнообразяване и децентрализация на предлагането на българския туристически продукт (разнообразни природни и антропогенни ресурси, разположени сравнително равномерно на територията на страната);
- Положителен имидж на страната и нейните основни туристически центрове на международния туристически пазар (сравнително безопасна и икономически изгодна за посещение и пребиваване страна);
- Добри възможности за забавления и нощен живот;
- Наличие на изградена нова и реновирана леглова база;
- Създадени вече пазари с висока склонност за повторно посещение.

Слаби страни:

- На моменти неустойчива и недостатъчно ефективна държавна туристическа администрация – това намира израз в тежестта на кадрите в туристическите информационни центрове;
- Липса на ефективна национална система за събиране, съхраняване и разпределение на достоверна статистическа и маркетингова информация за българския туризъм – това се дължи на немалкият брой места за настаняване, които не са включени в официалните регистри, което от своя страна води до по-трудна обработка на информацията, ако има такава (напр.: предлагането на стаи под наем от местните);
- Изоставащо развитие на общата техническа и социална инфраструктура;
- Траен дисбаланс между суперструктура и инфраструктура на туризма;
- Моноструктурно развитие на българския туризъм – силно изразена сезонност – нисък туристопоток през есента, пролетта и зимата;
- Силно изразена териториална концентрация на туристическите производствени ресурси и продукти;
- Неустойчиво развитие на българския туризъм – към настоящият момент повечето предписания за изграждането на системи за намаляване разходите за енергия и вода са с препоръчителен, а не с принудителен законов характер. Много от обектите са построени, когато не са били налични модерни методи за опазване на околната среда, а в момента собствениците не намират за необходимо честата смяна на системите и се придържат към минималните предписания съгласно Наредба № 7 от 2004 г. за енергийна ефективност на сгради (ДВ, бр. 5 от 2005 г.);

- Ниска степен на готовност за посрещане и обслужване на туристи;
- Неефективно функционираща информационна система за управление и регулиране на туристическото развитие;
- Несъвършена и често променяща се нормативна база в туризма;
- Неефективна система за планиране, набор, подбор, задържане и професионално развитие на кадрите в туризма;
- Незадоволителна, регионално неидентифицирана реклама на туризма;
- Нисък темп на реновиране, модернизация и реконструкция на българските музеи, галерии и туристически атракции;
- Недостатъчно добро взаимодействие между държавата и туристическия бизнес;
- Липса на адекватни устройствени планове и зонирание в туристическите райони.

Възможности:

- Изграждане на плътен и отличим имидж на България като туристическа дестинация;
- Развитие на вътрешния туризъм и краткосрочните туристически пътувания от съседни страни;
- Преодоляване на регионалните диспропорции в развитието на туризма;
- Активен национален и регионален маркетинг, реклама и промоция на туризма;
- Стимулиране развитието на малкия средния бизнес в туризма;
- Подобряване на бизнес климата и условията за привличане на чужди и местни инвеститори при усвояването на ресурси в нови туристически територии и места;
- Изграждане на специализирана туристическа инфраструктура за развитие на нови и алтернативни туристически продукти;
- Ефективно усвояване на средствата за регионално развитие на туризма по различните фондове и програми;
- Засилващо присъствие на нискотарифните авиокомпании – възможност за лесно и икономично достигане до страната, вкл. за кацане на по-малки летища;
- Разширяване на присъствието в нови пазари;
- Използване на морския и ски туризъм като "двигател" за привличане на нови посетители към нови форми на туризъм (културно-исторически, балнео и спа еко и селски, вино и гурме);

- Реализация на съвместни програми и инициативи между държавни (общински) и неправителствени структури за популяризиране на туризма;
- Изграждане на дългосрочни партньорства с чуждестранни бордове по туризъм и държавни структури в сферата на туризма, както и с браншови организации;
- Кадрово осигуряване на районите и общините с неусвоен потенциал за туристическо развитие;
- Използване потенциала на общините и териториалните общности за диверсификация на туристическото предлагане и ограничаване влиянието на сезонния фактор;
- Трансфер на добри практики и иновативни технологии от страните на ЕС в управлението и регулирането на туристическото развитие на национално и териториално развитие;
- Обновяване и развитие на пътническия и туристическия транспорт, с преимущество и ускорено изграждане на магистралния пръстен на страната, рехабилитация и изграждане на нова пътна мрежа до туристическите обекти и модернизация на жп транспорта;
- Предлагане на туристически пакети, включващи комбинации между различни видове туризъм според сезона;
- Участие на България в инициативата на ЕК "Дестинация Европа 2020" за дефиниране на дългосрочна стратегия популяризиране на Европа и в частност България като туристическа дестинация.

Заплахи:

- Вероятни икономически рецесии и кризисни явления;
- Силна конкуренция от средиземноморските страни за летен туризъм и на алпийските страни за зимен туризъм;
- Активизиране на по-слаби туристически дестинации;
- Засилване на ценовата конкуренция;
- Отнемане и по-успешно налагане на културно-историческото ни наследство (траки) от Гърция и Турция;
- Неконтролирано строителство и нарушаване на екологичното равновесие в неусвоените за туризъм територии и места;
- Непознаване и неприлагане на стандартите и добрите практики, наложени в развитието на туризма в ЕС;
- Загуба на интерес и доверие от страна на стратегически инвеститори
- Забавяне в изграждането на общата и специализираната туристическа инфраструктура, особено в периферните за туризма общини и райони;

- Съсредоточаване на вниманието на туристическия инвестиционен интерес само в традиционните туристически райони;
- Нерационално усвояване и използване на съществуващия потенциал от природни и антропогенни ресурси и влошаване параметрите на околната среда;
- Неблагоприятни промени в климата и глобално затопляне;
- Недостиг по количество и качество на квалифицирани туристически кадри, особено в по-отдалечените от традиционните туристически центрове и места;
- Влошаване на бизнес средата (Министерство на икономиката и енергетиката, 2014).

Изводи

България трябва да се насочи към рационално и разумно използване на многообразието на природните и антропогенни ресурси, тъй като това е в основата на конкурентоспособността ѝ като дестинация. Съчетанието на различни климатични зони и възможността за целогодишно практикуване на различните видове туризъм е това, което отличава България в региона. Предлагането на висококачествени услуги в сферата на туризма предполага наличието на квалифициран персонал, способен да задоволи желанията и потребностите на гостите на страната. Инвестирането в такава работна ръка е от определящо значение при избора на дестинация от чужденците. Най-сериозната заплаха за доброто развитие на туристическите продукти у нас към този момент е опазването на околната среда и недостатъчният правен контрол чрез природоохранителните разпоредби. Поддържането на едно високо ниво на заинтересованост както на туристите така и на местното население и власти е от изключително значение за намаляване негативното влияние върху природата от икономическата дейност на човека.

Екотуризмът е най-силно засегнатият от промените в околната среда вид туризъм у нас. Тенденциите в сектора предвиждат насочване на вниманието към легловата база за развитие на еко и селски туризъм, която е най-голямата в страната, но е твърде разнородна по качество и достъпност. Положителен е фактът, че тя е разпръсната почти по цялата територия на страната и общините, които могат да развият селски и еко туризъм заемат над 55% от територията на България. Екотуризмът привлича международни туристи с добри финансови възможности през цялата година и за по-дълги времеви периоди през цялата година. Еко туристите са "удобна" за бизнеса целева група от гледна точка на предвидимостта в поведението им, в съчетание с характерния профил на пътуващите. Освен това, отсъствието на необходимост за изграждане на специална инфраструктура около еко дестинациите

значително улеснява туристическия бранш при удовлетворяване на очакванията на тези посетители.

Рационално управление на отпадъците в туристическата дейност

Управление на отпадъците е събирането, транспортирането, преработката или изхвърлянето, управлението и контролът на отпадъчните материали. Терминът обикновено се отнася до материали, произведени от човешка дейност, като процесът общо взето се извършва, за да намали въздействието им върху здравето, околната среда или естетиката. Управлението на отпадъците е отделна практика от възстановяването на ресурсите, която се фокусира върху забавяне на скоростта на потреблението на природни ресурси. Всички отпадъци, независимо дали са твърди, течни, газообразни или радиоактивни, се отнасят за разглеждане от управлението на отпадъците. Управлението на отпадъците е ключов компонент в способността на бизнеса да поддържа акредитация по ISO:14001. Дружествата се насърчават да подобряват своята екологична ефективност всяка година чрез премахването на отпадъци чрез практики за възстановяване на ресурсите, които са дейности, свързани с устойчивостта. Един от начините да се направи това е чрез преориентиране на управлението на отпадъците към практики за оползотворяване на ресурсите, като рециклиране на материали като стъкло, парчета храна, хартия и картон, пластмасови бутилки и метал.

Управлението на отпадъците и рециклирането им е една качествено нова дейност, отговаряща на повишените изисквания на клиентите им и включва дейности по рециклиране по възможност на всички материали (стъкло, хартия, метал, пластмаса), компостиране на органичните отпадъци, намаляването на количеството на опаковките (програма за повторно използване). Подходящо е да се създаде специална система за обмяна на повредени консумативи (закачалки, дюшеци, матраци и др.) също и използване на рециклирана и употребявана хартия (там, където е приложимо);

Повечето от местата за настаняване не споделят философията за разделно събиране на отпадъците – липсва информация към гостите за ползите, няма специални кошчета в хотелите и ресторантите. Обикновено аргументацията е, че тези действия представляват сериозно затруднение за персонала. Все още слабо се използват практики за намаляване на количеството на отпадъците – например употребата на икономични опаковки при хранене – избягване на индивидуалните пакетчета масло или конфитюри.

Потреблението на вода и генерирането на течни отпадъци също има своята философия, включваща, която през годините се е утвърдила като работеща. Използването на естествени водоизточници е един добър начин за намаляване на товарването на природата чрез изграждане на водопрово-

ди. Новите технологии предвиждат въвеждане на дигитални и дозиращи устройства за миялните и пералните машини. Използване на програми, намаляващи разхода на вода, използване за пране и почистване на биологично разграждащи се препарати и др. (Тончева, 2013).

Същото може да се каже и за потреблението на енергия:

- въвеждане на програма за намаляване на енергопотреблението;
- използване на енергоспестяващи осветителни тела;
- въвеждане на картова система за заключване на стаите и автоматично изключване на ел. захранването;
- използване на ел. уредби с нисък разход на ел. енергия;
- намаляване на температурата на водата през летните месеци, с отчитане на хигиенните изисквания и норми;
- изключване на енергоемките уреди в пиковите часове на натоварване на ел. мрежата;
- използване на щадящи околната среда горива (пропан бутан, природен газ и др.)

Ефективно използване на вода и енергия е сред най-важните елементи – изправността на инсталациите често се пренебрегва като възможност да се спестят ресурси – течачи казанчета и кранове за вода, небезопасени електрически инсталации са сред най-фрапиращите случаи. Общото впечатление е, че техническата база на повечето от българските хотели е нова и в изправност, а все по-многобройни са случаите на подмяна на хавлиите само при поискване и използване на енергоспестяващи електрически крушки, филтри за вода и други енергоспестяващи подходи в местата за настаняване.

Опазването на чистотата на въздуха е важна и отговорна мисия от и за туристите, а и изобщо за съвременния човек. То задължава да се осъществяват мероприятия по обособяване на зони за непушачи или използване на хладилна и климатична техника, която не отделя вредни за озоновия слой газове. В много дестинации, включително и в България, се използва групов транспорт за гостите на хотела. Това драстично намалява отделените вредни емисии във въздуха.

Повечето места за настаняване поддържат табло с разнообразна и полезна за своите гости информация или я предоставят директно на рецепция. Въпреки това все още липсва по-сериозен акцент върху екологично съобразните видове транспорт, от които гостите могат да се възползват. Голяма част от обектите предлагат като допълнителната услуга колело под наем, но продължават да я представят като средство за развлечение и не акцентират върху екологичния ефект, който този спорт има върху околната среда. С известно съжаление отбелязваме, че често предоставяната информация за обществения транспорт не е актуална и лесно достъпна, а работещите на рецепция не са обучени как да насочват клиентите на хотела към тези ви-

дове транспорт. Съществена част от обектите са осъзнали необходимостта да информират своите посетители за ресурсите, които се намират в района. Предоставянето на информация/брошури/пътеводители за местната природа и култура, за биологичното земеделие, за неустойчиво поведение – бране на защитени растения, браконьерство – е честа практика в местата за настаняване, но хотелиерите рядко целенасочено се обръщат за съдействие към туристически или природозащитни организации. Обикновено се обособява кът (до рецепцията или друго подходящо място), където материалите са на разположение. Често няма количества, достатъчни да бъдат раздавани на всички гости, които проявяват интерес, но постепенно материалите се изчерпват.

Друг важен момент при екологичните процеси в туризма е използването на алтернативни материали. Материалите за строителство на т.нар. "зелени" сгради създават по-здравословно и сигурно работно място. За предпочитане е да се използват материали, които не са токсични и които не задържат частици, свързани със замърсяване на повърхнините.

Ефективното използване на ресурсите започва със събиране и анализ на данните за потребление на вода, енергия, препарати за почистване. И все пак управлението на хотели е специфично и дава още възможности освен стъпките по посока ефективно използване на ресурсите. Много разумно е да се допринесе за опазването на природата в околността. В хотелите в Европа активно се практикува т.нар. екомаркетинг. Това е маркетинг, ориентиран към околната среда, откриването на природни забележителности, култури, традиции, без да се разрушава природата.

Все още официално не е приета "Програма за развитие на екотуризма" заедно с недостатъчната информираност и обучение на местните общности за ценността на природните ресурси са ключовите пропуски в модерното ни общество, които затрудняват ефективното и рационално използване на природните дадености и опазването на околната среда. Недобре развита пътна инфраструктура, недостатъчно и недобре обучени кадри, предлагащи туристически услуги – специализирани туроператори, аниматори и др., липсата на възприети стандарти за управление на ресурсите отблъскват туристите.

Заклучение

От така представеното изложение, може да заключим, че информираността на туристите, местното население и власти са в основата на по-добро и рационално използване на природните и антропогенни дадености в различните региони на България. Различните кампании по отношение на защита на биоразнообразието и паметниците на културата са един добър пример и модел, който би могъл да промени мисленето на хората по отношение на

връзката им с природата. Различните форми на алтернативен туризъм заедно с проектирането и внедряването на интегрирани екологични системи в хотелиерството е най-ефективният начин, за да осигурим запазването на ресурсите на туристическата индустрия за по-дълго време, тъй като това е една от сферите в икономиката с най-голямо влияние върху околната среда и осъществява връзката човек-природа.

Усилията за опазване на биологичното разнообразие на България са в решителен критичен стадий. Столетията интензивно ползване на земята от човека, десетилетията погрешно управление на природните ресурси при предишния режим и въздействието на настъпилите неотдавна икономически и политически промени поставят огромни предизвикателства пред природозащитната дейност, ако не се предприеме съгласувана програма за действия по опазване на природата, България ще изгуби съществен дял от биологичното си разнообразие през следващите няколко десетилетия. Такива загуби представляват значителна заплаха както за икономическото развитие и благосъстояние на страната, така и за екологичното здраве на българския ландшафт. Бързото развитие на туристическата индустрия оказва отрицателно влияние върху околната среда най-вече чрез замърсяване на въздуха, водата, почвата. Изменят се съществуващите екосистеми, поради унищожаването на флората и фауната, което от своя страна ще доведе и до негативно влияние върху човека. Опазването на природата чиста е ключът към съхраняване на планетата за бъдещите поколения.

Референции:

- Алексиева, Й., Ст. Стамов (2008), Специализирани видове туризъм, Академично издателство на УХТ, Пловдив
(Aleksieva, I., St. Stamov, 2008, Specializirani vidove turizam, Akademichno izdatelstvo na UHT, Plovdiv)
- Тончева, Т. (2012), Екологична оценка на въздействието на хотелиерската дейност върху околната среда, Авангард Прима, София,
(Toncheva, T., 2012 Ekologichna ocenka na vazdeistviето na hotelierskata deinost varhu okolnata sreda, Avangard Prima, Sofia)
- Тончева, Т. (2014), Влияние на околната среда върху конкурентоспособността на дестинацията, Авангард Прима, София.
(Toncheva, T., 2014, Vliyanie na okolnata sreda varhu konkurentosposobnostta na destinaciyata, Avangard Prima, Sofia)
- Тончева, Т. (2014) Влияние на биоразнообразието върху развитието на туризма, Авангард Прима, София
(Toncheva, T., 2014, Vliyanie na bioraznoobrazieto varhu razvitiето na turizma, Avangard Prima, Sofia)

Тончева, Т. (2013), Въздействие на екологичните промени върху туризма в различни географски райони, Авангард Прима, София,
(Toncheva, T., 2013, Vazdeystvie na ekologichnite promeni varhu turizma v razlichni geografski rayoni, Sofia, Avangard Prima)

Тончева, Т. (2013), Влияние на водните и горски екосистеми върху развитието на туризма, Авангард Прима, София
(Toncheva T., 2013, Vliyanie na vodnite i gorski ekosistemi varhu razvitiето na turizma, Avangard Prima, Sofia)

Министерство на икономиката и енергетиката. 2014, Стратегия за устойчиво развитие на туризма в България 2014 – 2030, София
(Ministerstvo na ikonomikata i energetikata, 2014, Strategiya za ustoichivo razvitie na turizma v Bulgaria 2014 – 2030, Sofia)

Наредба № 7 от 2004 г. за енергийна ефективност на сгради (Изм. на загл., ДВ, бр. 85 от 2009 г. и бр 27 от 2015 г.)
(Naredba #7 ot 2004 g. za energiina efektivnost na sgradi (Izm, na zagl. DV, br.85 ot 2009g. i br 27 ot 2015g.)

ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА В РАМКИТЕ НА ТУРИСТИЧЕСКОТО ПОЛЗВАНЕ

Резюме

Въпросът за опазването на околната среда стана все по-актуален. Целта на статията е да се представят различните дейности за опазване на околната среда в рамките на туристическото ползване. Разгледани са силните и слабите страни, възможностите и заплахите на България като туристическа дестинация. Анализирани са публични източници на информация за идентифициране на алтернативни форми на устойчив туризъм. Стига се до заключението, че заинтересоваността на туристите и на местното население и власти е от изключително значение за намаляване негативното влияние върху природата.

Ключови думи: околна среда, замърсяване, туризъм, експлоатация.

JEL: Q57, Z32

ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА В РАМКИТЕ НА ТУРИСТИЧЕСКОТО ПОЛЗВАНЕ

Rusi Rusev*

Abstract

The issue of environmental protection has become more and more relevant. The main objective is to present the different environmental protection activities in the context of tourist use. Main tasks are to be explored the strengths and weaknesses, opportunities and threats of Bulgaria as a tourist destination, analyzed are public sources of information for identifying alternative forms of sustainable tourism. The interest of tourists and the local population and authorities is of the utmost importance to reduce the negative impact on nature.

Key words: environment, pollution, tourism, exploitation.

JEL: Q57, Z32

---

* Rusi Rusev, PhD student, Department of Economic of Tourism, University of National and World Economy, Sofia, email: russirussev91@abv.bg